

Մերգեյ Մերգելյան – 90

# «ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Սոս Աղայանը իր մեծ ուսուցչի՝ Մերգեյ Մերգելյանի մասին

**Ականավոր գիտնական Մերգեյ Մերգելյանի ծննդյան 90-ամյակի առթիվ ՀՀ ԳԱԱ-ում կազմակերպված միջազգային գիտաժողովին իրենց մասնակցությունն ունեցան նաև նրա նախկին ուսանողները, սակերը: Նրանց թվում էր ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Սոս Աղայանը, որը մեզ հետ զրույցում ներկայացրեց Մերգեյ Մերգելյան մեծանուն գիտնականի իր տեսլականը:**

- Մերգելյանը եղել է ԽՍՀՄ պատմության մեջ ամենաերիտասարդ գիտությունների դոկտորը, նրան այդ աստիճանը շնորհվել է թեկնածուական թեզը պաշտպանելիս 20 տարեկանում:

Մեծապես արժևորելով Մերգելյանի գիտական և կազմակերպչական գործունեությունը, ես գտնում եմ, որ Մերգելյանը արժևորվում և հայ ժողովրդի կողմից գնահատվում է մի քանի պատճառով: Նախ որ նա լուծեց «բազմանդամներով մոտարկման» խնդիրները, որը ձևակերպված է եղել դեռևս 1885 թ.-ին: Շատ հայտնի գիտնականներ նույնպես աշխատել են այդ խնդրի վրա, սակայն այն հաջողվեց լուծել միայն 66 տարի անց՝ 1951 թ.-ին: Նրա ապացույցը այնքան գեղեցիկ էր, հզոր ու կարևոր, որ շատ կարճ ժամանակում հեղինակին մեծ ճանաչում բերեց ամբողջ աշխարհում: Դրանից հետո Մերգելյանը ստացավ մի քանի կարևոր արդյունքներ: Շատ չանցած «Մերգելյանի թեորեմը» և «Մերգելյանի բազմություններ» արտահայտություններն արժանացան համընդհանուր ճանաչման և ընդգրկվեցին մաթեմատիկական գիտությունների գանձարանում և դասագրքերում: Մերգելյանը ապացուցեց այն, ինչի ձգտում էին շատերը: Այս աշխատանքի համար 1952 թ. Մերգելյանին շնորհվեց ԽՍՀՄ պետական մրցանակ: Փաստորեն նա այդ ժամանակ ստեղծեց «Մերգելյան բրենդը»,



որն այսօր էլ Հայաստանում որակի չափանիշի խորհրդանիշ է: 1950-ական թվականներին ԽՍՀՄ ղեկավարության կողմից որոշում կայացվեց Հայաստանում ստեղծել մաթեմատիկական մեթեմատիկական գիտահետազոտական ինստիտուտ, և այդ ծրագրի իրականացումը առաջարկվեց Մերգելյանին: Մերգեյ Մերգելյանը Մոսկվայից պետք է վերադառնար Հայաստան և կյանքի կոչեր այդ հույժ կարևոր աշխատանքը:

Ես կարծում եմ, որ սա Մերգելյանի մեծագույն ներդրումն էր Հայաստանի համար՝ Երևանի մաթեմատիկական մեթեմատիկական գիտահետազոտական ինստիտուտի ստեղծումը, որի հետ էլ կապված է ժողովրդկան մեծ սերը նրա նկատմամբ:

Մոսկվայից ժամանելով Հայաստան, Մերգելյանը արագ ձեռնամուխ եղավ այդ աշխատանքի կյանքի կոչմանը: Նախանշվեց ինստիտուտի կառուց-

վածքը, նպատակները, հանձնարարվեց կազմել աշխատողների հնարավոր կազմը: Նախնական թիվը ներկայացված էր 300 աշխատող (պետք է ներկայացվեր Մոսկվայի հաստատմանը): Սա չգոհացրեց Մերգելյանին, և նա պահանջեց առնվազն հաշվարկել ինստիտուտի 3000 աշխատողի համար: Նա այդ հաստատության առաջին ղեկավարն էր (1956-1960 թթ.), և մինչև օրս ինստիտուտը նրա անունով էլ ժողովուրդը կոչում է՝ Մերգելյան ինստիտուտ: Մերգելյանը փաստորեն Հայաստանում սկիզբ դրեց կիբեռնետիկայի ու հաշվողական մեթեմատիկայի արտադրության ստեղծմանը և զարգացմանը: Ես կարծում եմ, որ այստեղ մեծ դեր է խաղացել Մերգելյանի ժանոթությունը աշխարհահռչակ գիտնական, կարելի է ասել կիբեռնետիկայի հիմնադիր Նորբերտ Վինբերի հետ: Եվ շուտով Մերգելյանի տաղանդի շնորհիվ այդ ոլոր-



տում Հայաստանը դարձավ ԽՍՀՄ հիմնական կենտրոններից մեկը:

Երրորդ կարևոր գործը, որ իրականացրեց Մերգելյանը, դա գիտությունների ակադեմիայի հաշվողական կենտրոնի ստեղծումն էր: Նա գտնում էր, որ մեկ ինստիտուտում պետք է զբաղվեին տեսության հիմնավորմամբ, մյուսում՝ գործնականով: Մերգեյ Մերգելյանը հիմնեց գիտական և տեխնոլոգիական նոր ուղղություն՝ Հայաստանում ստեղծելով արհեստական ինտելեկտ՝ կիրառելով մաթեմատիկայի, նյութագիտության և համակարգչային տեխնիկայի հնարավորությունները (պիզա պոլիմերների միջոցով հավաքել էներգիան), որը այսօր մեծ թափով ուսումնասիրվում և իրականացվում է ողջ աշխարհում: Այս ինստիտուտների ստեղծումից հետո Հայաստանի մի շարք բուհերում բացվեցին ֆակուլտետներ՝ կիբեռնետիկայի, կիրառական մաթեմատիկայի և այլն: Այլ խոսքով, Մերգելյանը զարգացնում էր նոր ուղղություններ Հայաստանում՝ ապահովելով նորանոր աշխատատեղեր: Այսպիսի ուղղություններ զարգացնելը, աշխատատեղեր ստեղծելը շատ ավելի կարևոր էին, քան հավելյալ մեկ թեորեմ ապացուցելը: Մերգելյանը միշտ մի քայլ առաջ էր նայում և հասկանում էր, որ

Հայաստանի ապագան լինելու է գիտական այս նորարարությունների մեջ: Մերգելյանն ուներ լավ տեսլական: Նա ստեղծեց խոստումնալից ուսանողների խումբ և նրանց վրա հենվելով, առաջ էր տանում իր ծրագրերը:

Ի դեպ, ես համաձայն չեմ այն տեսակետի հետ, թե Մերգելյանը իր հայտնի թեորեմների ապացուցումից հետո այլևս գիտությամբ չի զբաղվել: Նա իրեն թույլ չէր տալիս ամեն ինչ տպել: Նա իր աշակերտների համար խնդիրներ էր դնում և առաջարկում այդ ուղղությամբ աշխատել: Ցույց էր տալիս ինչպես լուծել խնդիրները, բայց երբեք չի հավակնել լինել այդ ուղղություններում տպագրված շատ մեծարժեք հոդվածների համահեղինակը: Նա միշտ խրախուսել է երիտասարդներին, աջակցել, բայց երբեք չի փորձել օգտվել իր ուսանողների համահեղինակությամբ հոդվածներ տպագրելու գայթակությունից: Նա չէր կարող չզբաղվելով գիտությամբ, լավ խնդիրներ դնել իր ասպիրանտների առջև: Ի դեպ, նա նաև շատ է զբաղվել արհեստական ինտելեկտի խնդիրներով:

Մերգելյանը զբաղվում էր նաև սիստեմաների ուսումնասիրմամբ, բայց չի ունցել այն մակարդակի աշխատանքներ, որ իրեն թույլ տար նյութեր տպագրել դրաց մասին: Մերգելյանը միշտ կանգնած էր իր ուսանողների և աշխատողների կողքին՝ նրանց յուրաքանչյուր նախաձեռնություն ժամանակ:

4-րդ հիմնական գործը, որ արել է Մերգելյանը՝ մեծ թվով աշակերտների պատրաստումն էր: Նրա լավագույն աշակերտների շարքում էին աշխարհահռչակ մաթեմատիկոս Անդրեյ Գոնչարը (որի մայրը հայ էր), Լ. Մարկուշևիչը, Ա. Շահինյանը և ուրիշներ:

Վստահորեն կարող եմք փաստել, որ Հայաստանում այսօր կիրառական մաթեմատիկայի և կիբեռնետիկայի հիմքը դրվել է Մերգելյանի կողմից, և դա երբեք չպետք է մոռանալ: Ի դեպ այսօր Հայաստանում ՏՏ ոլորտի զարգացման հիմքում պետք է տեսնել հենց Մերգելյանի այն ժամանակվա տեսլականը:

**ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Սոս Աղայանի պատմածի հիման վրա նյութը պատրաստել է պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ սփյուռքի բաժնի գիտքարտուղար Գոհար ԻՍԿԱՆՂԱՐՅԱՆԸ**